УДК 159.923.35 - 37.011.31

О. І. АРТЕМОВА

**ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА КРЕАТИВНІСТЬ ПЕДАГОГА
ЯК ЗАПОРУКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ**

Стаття присвячена проблемі активізації творчих ресурсів педагога та розвитку його креативності у процесі його професіоналізації. Окреслені можливі шляхи розв'язання проблеми діагностики творчих ресурсів педагога через визначення вимірюваних конструктів його творчого потенціалу й добірку методів діагностики емпіричних показників цих конструктів.

Ключові слова: *творчість, творчий потенціал, творчий пошук, креативність, розвиток, активна діяльність, педагогічна майстерність, професійна діяльність.*

Статья посвящена проблеме активизации творческих ресурсов педагога и развития его креативности в процессе его профессионализации. Указанные возможные пути решения проблемы диагностики творческих ресурсов педагога через определение измеряемых конструктов его

творческого потенциала и подборку методов диагностики эмпирических показателей этих конструктов.

Ключевые слова: *творчество, творческий потенциал, творческий поиск, креативность, развитие, активная деятельность, педагогическое мастерство, профессиональная деятельность.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли в освіті реалізується ідея модернізації, суттєво змінюються соціальні установки і потреби в галузі освіти, визначено нові концептуальні підходи до побудови всієї системи освіти, відбувся перегляд змісту всіх компонентів педагогічної діяльності, інноваційні процеси стали важливими напрямками діяльності освітніх установ. Особливістю навчального процесу стає орієнтація на компетентнісно-орієнтоване навчання, виховання і розвиток особистості. Реформування освітньої галузі сьогодні ототожнюється з інноваційними процесами, а відтак суспільству потрібні педагоги нової школи, що мають високий рівень професійної компетентності та здатність до запровадження інновацій. Успішний педагог – це справжній професіонал і творча особистість, який вміє проектувати як і свій професійний розвиток, так і успіх своїх учнів. Творча особистість педагога завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями і здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності. Чим вищою є креативність вчителя, тим більше можливостей для розвитку його творчого потенціалу – професіоналізм, ерудиція, вміння творити, креативність мислення. Це і є запорукою успіху навчального закладу. Покликання педагога – у розвитку творчих можливостей, здібностей дитини, виховання в неї потягу до нового, формування творчої особистості, а важливою умовою реалізації такого підходу є креативність самого педагога.

Педагогічна діяльність – це процес постійної творчості. Майбутнє – за фахівцями, які володіють вміннями ефективно вирішувати складні питання професійного та повсякденного життя, здатні до творчого нестандартного мислення. Тільки креативний педагог здатний і дати знання учням, а також розвинути потенціал кожного вихованця, компетенції, творчі якості, які допоможуть знайти своє місце у житті, стати активним членом суспільства і щасливою, упевненою у власних силах людиною. Креативний педагог створює свою педагогічну систему, здатний до творчої діяльності та пошуку в професійній сфері. Однією з вимог для розкриття творчого потенціалу вчителя є впровадження у навчальний процес креативного підходу та інноваційних психолого-педагогічних технологій.

Аналіз наукових досліджень. У психолого-педагогічній науковій теорії та практиці функціонують технології, що забезпечують формування та розвиток творчого потенціалу креативної особистості з метою розвитку креативних здібностей: технологія виявлення розвитку творчих здібностей (І. Волкова); технологія виховання соціальної творчості (І. Іванова); технологія розв'язання винахідницьких задач (Г. Альшуллера); особистісно орієнтована (Вольфдорська педагогіка); технологія саморозвитку (М. Монтессорі); технологія розвивального навчання (Л. Занкова); технологія формування творчої особистості; технологія створення «ситуації успіху» (А. Белкін). Питання творчого потенціалу вчителя, зокрема, розглядалися в контексті педагогічної творчості як елемента педмайстерності (О.Абдулліна, І.Зазюн, Т.Ільїна, Н.Кузьміна, Н.Савін, В.Сластьонін, В.Чудакова, Р.Шакуров, І.Якиманська); гуманістичної психології (А.Маслоу, К.Роджерс, В.Сатір, Ю.Хацко та ін.). Значний науковий внесок, присвячений психології творчості, зробив В.Моляко, проблеми емпіричного дослідження психології творчості є провідною в дослідженнях А.Коваленко, проблема управління творчістю відображена в публікаціях К.Кірсанова, І.М. Якубова. Креативність як шлях становлення і професійного виявлення педагога розкрито в дослідженнях таких педагогів і психологів як В.А. Андреев, Л.С. Виготський, І.І. Драч, І.А. Зазюн, К.К. Платонов, Я.О. Пономарьов, В.І. Загвязинський. Дослідженням проблеми творчої особистості педагога в Україні займаються вчені Н.В. Кічук, С.О. Сисоєва, які вважають, що творча особистість учителя характеризується спрямованістю на творчість, інтелектуальною активністю.

Активне застосування тренінгів креативності, курсів творчого мислення більш спрямоване на учнів, а сам процес ставить вимоги і до підготовки вчителя до практичного застосування евристичних технік. Професіоналізація педагога повинна включати його впровадження в організації творчого процесу, вироблення ним навичок креативної поведінки як зразка для наслідування, опанування власною універсальною евристикою. Остання впливає з його усвідомлення своєї індивідуальності, відчуття власної конгруентності на робочому місці, відсутності сихозахисних перешкод у трансформації особистісних потенцій у професійній інтенції [1, с.114].

Формулювання цілей статті. Обґрунтувати важливість розкриття творчого потенціалу педагогів та розвитку їхньої креативності як особистісно-професійної властивості. Особливо заслуговує на увагу застосування педагогами інноваційних технологій, які базуються на креативному

підході до навчально-виховної діяльності сучасної школи. Саме такий підхід передбачатиме певне вміння структурувати навчальний матеріал, оскільки розкриття творчого потенціалу, формування креативного фахівця відбувається у взаємозв'язку з самоактуалізацією та саморозвитком особистості, формуванням креативного мислення, поглибленням креативних знань, виробленням креативних умінь і навичок.

Виклад основного матеріалу. Креативність і творчість є об'єктом дослідження багатьох наук – філософії, соціології, психології, педагогіки, культурології. Незважаючи на різні аспекти дослідження творчості, відмінності у методологічних підходах та інструментарію, увага всіх науковців зосереджена на людині – носії творчого потенціалу. Реалізувати творче «Я» особистості педагога можливо за умов комплексного педагогічного, психологічного, соціального, духовного впливів у процесі його професіоналізації [1, с.113]. Поєднання теорії з практикою у контексті такого крос-наукового досвіду забезпечується інтегративною роботою освітнього навчального закладу та його психологічної служби, здатної не лише запропонувати низку майстрів-класів і творчих презентацій, присвячених питанням застосування технік креативності в царині організаційної психології, психотерапії та психодіагностики, у практиці викладацької діяльності та у сфері педагогічного впливу, а й спроможності доцільно спрямувати креативний розвиток кожного педагога. Доцільно на курсах по підвищенню кваліфікації та стажування при Інститутах звертати увагу на розкриття творчого потенціалу та розвиток креативності, вдосконалювати креативні навички, вчитися креативній поведінці. Формувати креативну позицію та готовність до креативної педагогічної діяльності потрібно з розвитку мотивації до оволодіння креативними знаннями та вміннями, що сприятиме реалізації креативної компетентності у професійній діяльності. Креативний підхід до навчання забезпечить використання у навчальному процесі адаптованих креативних технік, методик, технологій, що спричинятимуть відхід від усталених штампів, стандартів, сприятимуть засвоєнню певних професійних знань, норм, правил, інструкцій.

Креативність як особистісно-професійну властивість педагога розвиває бажання до творчого самовираження та самореалізації. Розкрити свій творчий потенціал можна через продукування креативних ідей під час семінарів-дискусій, семінарів-бесід, практичних занять, що базуються на використанні ігор-стратегій та впровадженні у навчальний процес креативних задач та технік. Кожен педагог зацікавлений у самоактуалізації, саморозвитку природних креативних здібностей, креативного мислення, а тому, на нашу думку, накопичення креативних знань допоможуть реконструювати особистість в креативно-інноваційному напрямі за допомогою креативного підходу до навчання. Активне використання арт-технологій та креативних методик тренінгового характеру у навчально-виховній діяльності сприятимуть підвищенню професійної майстерності педагога. Самостійно генерувати нові креативні ідеї, методики та технології дає змогу реалізувати креативну компетентність на практиці. Тільки в процесі розкриття творчого потенціалу будуть виокремлюватися форми й методи креативного зростання особистості. Науково-дослідна діяльність педагога сприятиме формуванню готовності до креативної реалізації отриманих знань, умінь та навичок, допоможе оволодіти методологією науково-креативного пошуку, набутти дослідницького досвіду у процесі реалізації креативної компетентності. Основні змістові складники розкриття творчого потенціалу конкретизуємо таким чином:

- визначення власного креативного потенціалу та креативних здібностей,
- особистісні рекомендації щодо формування креативної особистості,
- укладання програми формування креативності,
- продукування креативних ідей у педагогічній сфері.

Завершальним складником є опис власних вражень, отриманих у процесі пізнання себе, як креативної особистості, самоактуалізації креативних особливостей та самореалізації креативної компетентності у професійній діяльності [6]. Сучасний педагог – фундаментально освічена людина, здатна гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї професійної діяльності, яка самостійно працює над власним розвитком, підвищенням освітнього й культурного рівнів, уміє самостійно набувати необхідних для професійної діяльності знань, умінь і навичок, критично мислить, володіє стійкою системою мотивів і потреб соціалізації, здатна активно й творчо діяти.

Він повинен уміти сам і навчити учнів: творчо засвоювати знання і застосовувати їх у конкретних навчальних і життєвих ситуаціях; критично осмислювати здобуту інформацію; оволодівати вміннями й навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки. Педагог-професіонал не лише зорієнтований на трансляцію знань, умінь і навичок, а й на розвиток людських здібностей, такий, що вміє на практиці працювати з освітніми процесами, будувати розвивальні освітні ситуації, а не просто ставити і вирішувати дидактичні завдання, такий, що дійсно є реальним суб'єктом педагогічної діяльності. Творчість у педагогічній енциклопедії трактується як

вища форма активності та самостійної діяльності особистості. Креативність в українській мові вживається для позначення новаторства. Творчість – у значенні процесу (творення) і результату; креація – конкретне нововведення у практику ситуативної діяльності; креативність – властивість особистості, котра визначає її здатність бути творцем [1, с. 115].

Креативність як якість, властивість особистості сприяє: швидко реагувати на суспільні зміни, що відбуваються; корегувати власну професійну діяльність щодо співвідношення соціальних вимог. Креативний вчитель є професіоналом у педагогічній діяльності, цілеспрямовано здійснює загальну освіту і розвиток вихованців, здатний до проектування власної діяльності, її змін та вдосконалення. Характерною особливістю його професійної свідомості має бути зосередженість мислення на педагогічних проблемах, бачення педагогічного процесу як цілісного явища, центральне місце в якому належить особистості дитини. Учені формують такі найважливіші риси педагогічної креативності (здатності до творчості): пошуково-проблемний стиль мислення; проблемне бачення; розвинена творча уява, фантазія; специфічні особисті якості (допитливість, самостійність, цілеспрямованість, готовність до ризику), а також специфічні провідні мотиви (творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти результату, необхідність реалізувати себе) [6].

Сучасне суспільство відчуває гостру потребу у компетентних і творчих фахівцях, здатних до постійного професійного саморозвитку і самовдосконалення. Професійна успішність педагога створює реальні передумови для його самореалізації і розвитку творчих здібностей. Учителів, орієнтованих на досягнення успіху у діяльності, відрізняє громадянська і професійна спрямованість особистості; здібність до самопізнання; вміння реалізувати науковий підхід до педагогічних явищ, спроектувати модель цілісного педагогічного процесу, адаптувати її до конкретних умов, проаналізувавши власний досвід [2, с. 22]. Опираючись на накопичений вітчизняною та зарубіжною наукою досвід у розробці теоретичних передумов проблеми формування творчої особистості педагога, виокремимо важливі пріоритетні якості творчої особистості вчителя.

1. Прагнення до самореалізації. Одна з вищих потреб особистості, яка виявляється у реалізації власних творчих сил і здібностей, у постійному зростанні та збагаченні власних внутрішніх можливостей, у підвищенні своєї професійної діяльності, в орієнтації на загальнолюдські цінності.

2. Захоплення справою як покликанням. Висока зацікавленість справою, якою займається людина, ототожнення себе зі своєю справою, глибока задоволеність нею і постійна готовність удосконалювати справу.

3. Автентичність особистості. Щира та відверта позиція щодо ставлення до себе та інших, небажання ховатися за умовними масками, ховати свої спрямування, думки і переконання, власні індивідуальні особливості.

4. Незалежність щодо суджень. Здатність особистості до висловлювання власних суджень, не пристосовуючись до думки інших; повна самостійність в оцінках.

5. Упевненість у власних силах. Оцінка своїх сил і можливостей адекватна досвіду: вибір цілей і завдань, які людина здатна вирішувати на високому рівні якості, відсутність невиправданої тривожності під час вибору та реалізації цілей.

6. Індивідуальність і гнучкість. Здатність до самостійної постановки цілей, а також їх зміни залежно від умов діяльності, зокрема вести інших за собою, бути оригінальним і неупередженим під час вирішення проблем, які виникають.

7. Критичність і високий ступінь рефлексії. Постійна увага до адекватності власних дій і вчинків, нетерпимість до недоліків і непродуманих рішень, уміння вчитися на помилках, постійний аналіз та осмислення власної діяльності.

Центральною фігурою у модернізації освіти, у реформуванні освітнього процесу має стати учитель-дослідник, учитель-лідер як педагог нової формації – духовно розвинена, соціально зріла, творча особистість, компетентний фахівець, який професійно володіє всім арсеналом педагогічних засобів, постійно прагне до самовдосконалення та саморозвитку, стимулюючи до цього своїх учнів.

Творчість є необхідною складовою праці вчителя. Без неї неможливий педагогічний процес. Творчість педагога специфічна за своєю суттю. Учитель дає науковим фактам, гіпотезам, теоріям нове життя, відкриваючи їм шляхи до розуму і серця своїх учнів. При цьому творчість – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості. Творчість формує педагогічний талант учителя. Високі вимоги до сучасного педагога зумовлені об'єктивними потребами суспільства, новими завданнями, які ставить перед нами життя. Сучасний учитель повинен навчити дітей системного мислення, методів пізнання та самоорганізації, допомогти розкрити власний потенціал, стимулювати та активно використовувати творчі можливості кожної особистості. Важливою умовою реалізації такого підходу є креативність педагога, якому притаманні такі риси: високий рівень моральної свідомості; постійний пошук оптимальних оригінальних

вирішень поставлених завдань; творчий стиль мислення; здатність бачити проблему; виявляти суперечності; творча фантазія, розвинена уява; прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці; високий рівень загальної культури; також життєрадісність, комунікативність, енергійність, довіра, дружелюбність, сміливість [4, 31].

Творча особистість педагога завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями і здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності. Професійна успішність, в свою чергу, є здатністю людини до неперервного професійного розвитку та саморозвитку, здатністю досягати намічених цілей, реалізувати кар'єрні експектації (система очікувань, вимог щодо норм виконання індивідом професійних планів) та визнання професійних досягнень іншими. Тільки професійно успішний педагог може сформувати успішного учня в процесі тренування вмінь висувати і відстоювати творчі ідеї, розвивати навички експресії та рефлексії, продемонструвати ключові принципи творчого мислення; тренувати мислення «від протилежного» - способу пошуку рішення проблеми і підвищувати ступінь відкритості до нового життєвого досвіду [3, с. 33]. Відомі вчені В. А. Кан-Калікта, М. Д. Нікандров виокремлюють основні умови перетворення діяльності вчителя у творчу: усвідомлення себе як творця у педагогічному процесі; усвідомлення сутності, значення і завдань власної педагогічної діяльності, її мети; сприймання вихованця як особистості в педагогічному процесі (як об'єкт і суб'єкт виховання); усвідомлення власної творчої індивідуальності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах існує гостра потреба суспільства у тому, щоб його члени навчилися адаптуватись до швидких соціально-економічних змін, тому формування у людини творчого ставлення до навколишнього світу і його пізнання, а разом із тим і пізнання себе у світі є надзвичайно важливим. Тому кожен учитель повинен розвивати в собі потребу в цілеспрямованому і систематичному самовдосконаленні себе як творчої особистості, розвивати професійні вміння, допомагати своїм вихованцям відкривати власний творчий потенціал, який стане в майбутньому джерелом щастя та самовдосконалення.

Отже, творчий учитель – це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмета, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості учителя умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей учнів. На організаційно-моделювальному етапі роботи над проблемою основне завдання педагогічних колективів, методичних служб – створити умови для підвищення творчої активності педагогічних кадрів, особистісного та професійного зростання кожного вчителя.

Список використаних джерел

1. Гера Т. Активізація творчих ресурсів педагога у процесі його професіоналізації / Т. Гера // Психологія і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 112–123.
2. Задіранова Г. В. Тренінг формування професійної успішності майбутніх педагогів / Г. В. Задіранова // Практична психологія та соціальна робота. – 2012. – № 4. – С. 21–32.
3. Куш Т. В. Майстерня креативності / Т. В. Куш // Педагогічна майстерня. – 2016. – № 8. – С. 33–37.
4. Програма личностно-комунікативного тренінга для педагогів / Е. Заика, Г. Лантушко, М. Мартыненко та ін. // Практична психологія та соціальна робота. – 2014. – № 8. – С. 31–35.
5. Фролова Л. Б. Розвиток комунікативної компетентності педагогів : тренінг / Л. Б. Фролова // Шкільному психологу усе для роботи. – 2014. – № 12. – С. 24–31.
6. Харченко С. Я. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб. для студентів ВНЗ / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 552 с.

References

1. Hera T. Aktyvizatsiia tvorchykh resursiv pedahoha u protsesi yoho profesionalizatsii / T. Hera // Psykholohiia i suspilstvo. – 2012. – № 2. – S. 112–123.
2. Zadiranova H. V. Treninh formuvannia profesiinoi uspishnosti maibutnikh pedahohiv / H. V. Zadiranova // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2012. – № 4. – S. 21–32.
3. Kushch T. V. Maisternia kreatyvnosti / T. V. Kushch // Pedahohichna maisternia. – 2016. – № 8. – S. 33–37.
4. Prohramma lychnostno-kommunykatyvnoho trenynha dlia pedahohov / E. Zayka, H. Lantushko, M. Martynenko ta in. // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2014. – № 8. – S. 31–35.

5. Frolova L. B. Rozvytok komunikativnoi kompetentnosti pedahohiv : treninh / L. B. Frolova // Shkilnomu psykholohu use dlia roboty. – 2014. – № 12. – S. 24–31.
6. Kharchenko S. Ya. Sotsialno-pedahohichni tekhnolohii : navch.-metod. posib. dlia studentiv VNZ / S. Ya. Kharchenko, N. P. Krasnova, L. P. Kharchenko. – Luhansk : Alma-mater, 2005. – 552 s.

O.I. Artemova CREATIVE POTENTIAL AND CREATIVITY OF THE PEDAGOGUE AS A KEY TO PROFESSIONALISM.

The article deals with the problem of activation of the creative resources of the teacher and the development of his creativity in the process of his professionalization. Possible ways of solving the problem of diagnosing the teacher's creative resources are outlined through the determination of measurable constructs of his creative potential and a selection of methods for the diagnosis of empirical indicators of these constructs.

The reform of the educational sector nowadays is now identified with innovative processes, and therefore the society needs teachers of a new school with a high level of professional competence and the ability to implement innovations.

A creative pedagogue creates his own pedagogical system, is capable of creative activity and professional research. One of the requirements for revealing the creative potential of a teacher is the introduction of a creative approach to the educational process and innovative psychological and pedagogical technologies.

The active use of creativity trainings and creative thinking courses is aimed more at students, while the process itself puts the requirements also for training of a teacher to the practical application of heuristic techniques. The professionalization of the teacher should include his exercises in organizing the creative process, developing his skills of creative behavior as a model for imitation, mastering his own universal heuristics

Key words: *creativity, creative potential, creative research, creativity, development, active activity, pedagogical skill, professional activity.*